

BÖLÜM 1

Tarihin Derinliklerinde Mardin:

İlk Yerleşimler ve Antik Çağ

I. Mardin Ovası ve Bereketli Hilal'in Önemi

Mardin, Anadolu'nun güneydoğusunda, “Bereketli Hilal”in kalbinde yer alan, adeta zamanın durduğu ve tarihin her taşında nefes aldığı kadim bir şehirdir. Coğrafi konumu, bu kenti sadece Türkiye için değil, tüm Ortadoğu için stratejik ve kültürel bir kesişim noktası haline getirmiştir. Kuzeyde Anadolu Yaylası'nın eteklerine yaslanırken, güneyde uçsuz bucaksız Bereketli Hilal'in üst ovalarına nazır konumuyla Mardin, tarih boyunca medeniyetlerin geçiş güzergâhı olmuştur.

Şehrin en belirgin özelliklerinden biri, kendine özgü taş mimarisi ve “kartal yuvası” görünümüdür. Kalesiyle birlikte bir dağın yamacına kurulan Mardin, Bereketli Hilal'in üst ovasına hâkim bir tepeden adeta tüm ovayı kuşbakışı seyreder. Bu konum, ona hem doğal bir savunma avantajı sağlamış hem de ticaret yolları üzerinde önemli bir kontrol noktası olmasına olanak tanımıştır. Tarihi İpek Yolu'nun güzergâhında bulunması, Mardin'in ekonomik ve kültürel açıdan gelişiminde kilit rol oynamıştır.

Mardin'in tarihsel önemi, “Medeniyetlerin Beşiği” olarak da bilinen Bereketli Hilal adı verilen coğrafyanın tam merkezinde bulunmasından gelir. Fırat ve Dicle nehirlerinin verimli topraklarını kapsayan bu alan, tarımın ve ilk şehir devletlerinin ortaya çıktığı bir bölgedir. Mardin, bu verimli hilalin yalnızca coğrafi değil, aynı zamanda kültürel ve dini açıdan da parlayan bir yıldızı olmuştur.

II. Eski Taş ve Yöntma Taş Dönemlerden İlk Medeniyetlere

Mardin toprakları, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren yerleşimlere sahne olmuştur. Bereketli Hilal'in verimli toprakları ve stratejik konumu, prehistorik dönemlerden itibaren avcı toplayıcı ve erken tarımcı topluluklar için cazip bir yaşam alanı sunmuştur. Bölgedeki arkeolojik buluntular, Neolitik

ve Kalkolitik dönemlere ait izleri barındırmakta, bu da Mardin çevresinin ilk köy yerleşimleri ve tarımın yaygınlaşmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu döneme ait;

1. **Mardin Müzesi:** Bölgedeki arkeolojik çalışmaları yürüten ve buluntuları sergileyen en temel kurumdur. Müzenin yayınlarını ve sergilenen eserleri incelemek iyi bir başlangıç olacaktır. Genellikle yerel müzelerin ihtisas kütüphaneleri, o bölgedeki kazı raporlarını ve makaleleri barındırır. ¹

Dönemlere Göre Spesifik Kazılar ve Bulgular:

1. Eski Taş Çağı veya Yontma Taş Devri Dönemler:

1. **Tarin Mağarası (Mazıdağı, Qesra bölgesi):** 2020 yılında yapılan kazılarda, Geç Epipaleolitik'ten Erken Neolitik döneme geçişi belgeleyen kazıyıcılar, mikrolitler ve uçlar ortaya çıkarılmıştır (Kodaş vd., 2021). Bu, bölgenin Neolitikleşme sürecindeki önemini gösterir.
2. **Ğurs Vadisi ve Kızıltepe Uluköy Mağarası:** Doç. Dr. Ergül Kodaş bilim danışmanlığında yürütülen kazılarda, Paleolitik Çağ'a (Kaba Taş Devri) ait 200 bin yıllık çakmak taşından yapılmış çok sayıda kesici ve delici alet ile yonga bulunmuştur. Uluköy kazısının "kuzey Bereketli Hilal'daki Paleolitik döneme ait ilk mağara kazısı" olması, önemini artırmaktadır (Artuklu Üniversitesi Haberleri).
3. **Mardin Eşiğindeki Mağaralar:** Doç. Dr. Ergül Kodaş ve ekibinin yüzey araştırmalarında, dağlık bölgede bulunan çok sayıda mağarada Paleolitik Çağ'a tarihlenen buluntular tespit edilmiştir. Bu, bölgede insan yaşamının yüz binlerce yıl eskiye gittiğine işaret etmektedir (Artuklu Haber, Anadolu Ajansı).

2. Cilalı Taş (Neolitik)Dönem:

1. **Boncuklu Tarla (Dargeçit, Ilsu Mahallesi):** Yaklaşık 8 yıldır devam eden kazılarda insanlık tarihinin zengin Neolitik Çağ buluntularına rastlanmıştır. M.Ö. 12.000'lerde inşa edildiği ve M.Ö. 7.000'lerde terk edildiği düşünülen Boncuklu Tarla'nın, Göbeklitepe'den daha eski olduğu iddia edilmektedir. Çok sayıda mezar, mimari kalıntı ve 20.000'in üzerinde boncuk tespit edilmiştir. Piercinglerin en eski örneklerinin burada bulunması dikkat çekicidir (İş Bankası Blog, Artı Gerçek).

1 Muhammed Eyyub DALAR'ın "Anadolu Arkeolojisinde Mardin Kazandıklarımız, Kaybettiklerimiz ve Kaybedebileceğimiz Değerler" başlıklı makalesi (International Journal of Mardin Studies, 2024/5 (2): 169-193) genel bir bakış sunar ve çeşitli dönemlere ait sit alanları hakkında bilgi verir.

2. Şika Rika Höyüğü (Artuklu İlçesi, Akıncı Mahallesi): Mardin Artuklu Üniversitesi (MAÜ) Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ergül Kodaş öncülüğünde yürütülen kazı çalışmalarında Neolitik Çağ'a geçişin izlerini taşıyan bulgular elde edilmiştir. Küçük boyutlu, yuvarlak yapıli binalar ve yarı gömülü yapılar dikkat çekmektedir. Epipaleolitik Dönem'in geniş alanda tespit edilmiş olması, bölgeyi diğler çağdaş yerleşimlerden ayırmaktadır (Anadolu Ajansı).

3. Kün Aftare ve Dokane Mevkileri: Yüzey araştırmalarında Neolitik Çağ'ın erken evrelerine ve Epi-Paleolitik Dönem'den itibaren sık yer değıştiren, yarı göçebe bir yerleşik yaşama geçiş sürecinin yaşandığına dair bulgular tespit edilmiştir (Artuklu Üniversitesi Haberleri).

3. Kalkolitik ve Erken Tunç Çağı:

1. Dara Antik Kenti (Yeni Höyük): Daha çok Roma ve Bizans dönemiyle bilinen Dara'da yapılan son kazı ve yenileme çalışmaları sırasında yeni bir höyük bulunmuştur. Bu höyükteki bulgular, kentin geçmişinin yaklaşık M.Ö. 3000'li yıllara, yani **Erken Tunç Çağı'na** dayandığını göstermektedir. Bu, Dara'nın 5 bin yıllık bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koymuştur (Arkeo Blog).

2. Nusaybin Çevresi: Mardin Müze Müdürlüğü tarafından Nusaybin'de yapılan bir kazıda **Erken Tunç Çağı'na** tarihlenen bir mezar ve içerisinde küçük kaplar ile bronz figürler bulunmuştur (Arkeofili). Bu tür münferit bulgular, bölgenin Tunç Çağı yerleşimleri açısından potansiyel taşıdığını göstermektedir.

3. Genel Yüzey Araştırmaları: Mardin İli Derik, Mazıdağı ve Savur İlçeleri 2020 Yılı Yüzey Araştırması gibi projeler kapsamında, Paleolitik Çağ dışında Geç Epipaleolitik ve Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen birçok yontmataş alet buluntu noktası da dahil olmak üzere, tüm dönemleri kapsayan yerleşim yerleri tespit edilmiştir (Dergipark, Kodaş vd., 2020). Bu araştırmalar, Kalkolitik ve Tunç Çağı yerleşimlerinin yaygınlığını ortaya koymaktadır.

III. Sümer, Akad, Asur ve Hititlerin İzleri

Mardin, Bereketli Hilal'nın büyük medeniyetleriyle sürekli etkileşim içinde olmuştur. Sümer, Akad ve Babil gibi Bereketli Hilal medeniyetlerinin kültürel ve ticari etkileri bölgede hissedilmiştir. Özellikle Asur İmparatorluğu döneminde Mardin, stratejik bir merkez olarak önem kazanmıştır.

Asur Dönemi: Mardin'in bilinen en eski adı, Asur kaynaklarında "Izala" olarak geçmektedir. Bu isim, Yeni Asur İmparatorluğu dönemine (MÖ 911-609) ait kayıtlarda zikredilmektedir. Izala, Asur'un batıya yönelik seferleri sırasında bahsedilen önemli bir yerleşim yeri idi ve Asur çivi yazısı ile kaydedilmiştir. Asurluların bölgedeki hâkimiyeti, Mardin'in kültürel ve ekonomik yapısını derinden etkilemiştir.

Hitit Dönemi: Anadolu'nun güçlü medeniyetlerinden Hititlerin de Mardin ve çevresiyle ilişkileri olmuştur. Özellikle M.Ö. 2. bin yılın ortalarında, Hititler ve Mitanniler arasındaki güç mücadelesi bölgeyi de etkilemiştir. Mardin, bu medeniyetlerin yayılım alanının güney sınırında yer alması sebebiyle, onların kültürel ve siyasi etkilerine maruz kalmıştır.

Sümer, Akad, Asur ve Hititlerin İzleri: "Türk Varlığı"

Tarihin derinliklerinde iz bırakan Sümer, Akad, Asur ve Hitit gibi kadim medeniyetler, Bereketli Hilal Bölgesi (Fırat ve Dicle Nehirleri arası) ve Anadolu'nun kültürel, siyasi ve ekonomik yapısını şekillendirmiştir. Bu medeniyetlerin kökenleri, dilleri ve etnik kimlikleri, yüzyıllardır bilimsel araştırmaların ve bazen de milliyetçi yorumların odağında yer almıştır. Türkiye'de özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya konan ve son yapılan DNA çalışmaları ile daha anlaşılır hale gelmiş.

"Türk Tezi" veya "Türk Tarih Tezi" olarak bilinen bir yaklaşım, bu kadim medeniyetlerle Türklerin kökenleri arasında doğrudan bir bağın varlığı iklim değişikliği sonucu **Türkistan bölgesinden bereketli hilale doğru bur göçün olduğunu**.

M.Ö. Dönemlerde Türkistan Bölgesinde İklim Değişikliği ve Toplumsal Etkileri

Türkistan, Sibiry stepleri ile çöl bölgeleri arasında bir geçiş kuşağı oluşturur ve iklimi, atmosferik sirkülasyonla ve okyanus etkilerinden uzaklığı nedeniyle büyük ölçüde yağış ve sıcaklık değişimlerine açıktır. Eski İklim Bilimi araştırmalar, M.Ö. binlerce yıl boyunca bölgede önemli iklim dalgalanmaları yaşandığını göstermektedir. Bu değişimler, özellikle bozkır ve çöl ekosistemlerini doğrudan etkileyerek, geçim kaynakları üzerinde baskı oluşturmuştur.

- 1. M.Ö. 3. ve 2. Binyıllardaki Değişimler (Tunç Çağı):** Tunç Çağı'nda Orta Asya'da belirgin iklimsel değişimler yaşanmıştır. M.Ö. 3. binyılın ortalarından itibaren, özellikle bazı bölgelerde **kuraklaşma eğilimleri** gözlemlenmiştir. Bu kuraklık, otlak alanlarının daralmasına ve su

kaynaklarının azalmasına yol açmıştır. Örneğin, Aral Gölü havzası ve çevresindeki nehir sistemlerinde su seviyelerinde dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu dönemdeki iklimsel stres, tarıma dayalı yerleşik toplulukları olumsuz etkilerken, göçebe pastoralist toplulukları da yeni otlaklar ve su kaynakları arayışına itmiştir (Liu et al., 2014; Shishlina, 2008).

2. **M.Ö. 1. Binyıl ve Erken Demir Çağı:** M.Ö. 1. binyılın başları ve Erken Demir Çağı da Orta Asya için kritik iklimsel değişimlere sahne olmuştur. Bu dönemde bazı bölgelerde **kuraklıkların şiddetlendiği**, bozkır ekosistemlerinin daha da hassas hale geldiği belirtilmektedir. Bu durum, hayvan sürüleri için gerekli otlakların azalmasına ve göçebe yaşamın sürdürülebilirliğinin zorlaşmasına neden olmuştur. Kışların daha soğuk ve kar yağışlı geçmesi de göçebe hayvan yetiştiriciliği için ek zorluklar yaratmış olabilir. Bu tür çevresel baskılar, bölgedeki proto-Türkik toplulukların yaşam stratejilerini değiştirmelerine veya yeni alanlara doğru hareket etmelerine zemin hazırlamıştır (Li et al., 2011; Wagner et al., 2013).

İklim Değişikliklerinin Toplumsal Etkileri: Bu M.Ö. iklim değişiklikleri, Türkistan'daki topluluklar üzerinde çok yönlü etkilere neden olmuştur:

1. **Göçebe Yaşam Tarzının Şekillenmesi:** Kuraklık, su kıtlığı ve otlakların azalması gibi çevresel baskılar, göçebe pastoralizmi daha dinamik ve hareketli hale getirmiştir. Topluluklar, hayvanlarını besleyebilmek için daha sık ve daha geniş alanlarda hareket etmek zorunda kalmış, bu da göçerlik kültürünün ve organizasyonunun pekişmesine yol açmıştır.
2. **Kültürel ve Teknolojik Adaptasyonlar:** İklim zorlukları, toplulukları yeni teknolojiler ve stratejiler geliştirmeye itmiştir. Örneğin, atlı çobanlıkta uzmanlaşma, suya erişim teknikleri veya farklı hayvan türlerinin yetiştiriciliği gibi adaptasyonlar bu dönemde önem kazanmıştır. Demir Çağı'nda demirin kullanımı, hem tarımda hem de savaşta yeni olanaklar sunarak bu adaptasyonları desteklemiştir.
3. **Nüfus Hareketleri ve Göçler:** Şiddetli ve uzun süreli kuraklıklar, kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda toplulukların bulundukları bölgeleri terk ederek daha elverişli alanlara doğru kitlesel göçler başlatmasına neden olmuştur. Bu göçler, M.Ö. dönemlerde Avrasya bozkırlarında görülen birçok büyük nüfus hareketinin (örneğin İskitler ve daha sonraki Xiongnu bağlantılı hareketler) tetikleyici faktörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu hareketler, farklı bölgelerdeki topluluklar arasında etkileşimlere ve kültürel karışımlara yol açmıştır.

- 4. Sosyal ve Siyasi Yapıların Dönüşümü:** Çevresel stres, topluluklar arasındaki rekabeti artırabilir, bu da daha güçlü kabile birliklerinin veya proto-devlet yapıların oluşumunu teşvik edebilir. Kaynakların kontrolü, göç yollarının güvenliği ve savunma ihtiyacı, göçebe konfederasyonlarının yükselişinde rol oynamış.

IV. Urartu ve Hurri Dönemleri

Mardin'in coğrafi konumu, onu Anadolu'nun doğusunda ve Bereketli Hilal'nin kuzeyinde gelişen Urartu ve Hurri gibi medeniyetlerin de etkisi altına almıştır.

Hurri Dönemi: M.Ö. 3. binyıldan itibaren bölgede varlık gösteren Hurriler, özellikle Mitanni Krallığı aracılığıyla Mardin ve çevresinde etkili olmuşlardır. Hurri-Mitanni kültürünün izleri, bölgedeki bazı yerleşim yerlerinin adlarında ve arkeolojik buluntularda görülebilmektedir.

Urartu Dönemi: M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren Doğu Anadolu'da güçlenen Urartular, kuzeyden güneye doğru genişleme politikaları izlemişlerdir. Mardin, Urartu yerleşimlerinin güney sınırına yakın olması sebebiyle, bu medeniyetin ticari ve kültürel etkileşim alanında yer almıştır. Urartu krallarının sefer kayıtlarında bölgeye dair bilgiler bulunabilir.

V. Pers ve Makedon İmparatorlukları Döneminde Mardin

Pers İmparatorluğu Dönemi: M.Ö. 6. yüzyılın ortalarından itibaren Pers İmparatorluğu'nun (Ahamenişler) hâkimiyetine giren Mardin, bu büyük imparatorluğun satraplık sistemi içinde yer almıştır. Perslerin "Kral Yolu" gibi önemli ticaret yollarını geliştirmesi, Mardin'in ekonomik önemini daha da artırmıştır.

Makedon (Helenistik) Dönem: Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu yıkmasıyla (M.Ö. 4. yüzyıl sonu), Mardin de Helenistik dünyanın bir parçası haline gelmiştir. İskender'in ölümünden sonra kurulan Seleukos İmparatorluğu'nun kontrolüne giren bölge, Helenistik kültürün etkisi altına girmiş, yeni şehirler kurulmuş ve Helenistik mimari unsurlar görülmeye başlanmıştır.

VI. Roma İmparatorluğu ve Mardin'in Stratejik Önemi

Roma İmparatorluğu'nun doğuya doğru genişlemesiyle birlikte Mardin, Roma-Part (daha sonra Roma-Sasani) sınırındaki stratejik konumu nedeniyle büyük önem kazanmıştır.

Roma İmparatorluğu Dönemi: Roma İmparatorluğu döneminde Mardin, “Marida” olarak anılmıştır. Bu isim, Latince ve Yunanca kaynaklarda farklı varyasyonlarla (örneğin Μαρίδα) karşımıza çıkar. Roma’nın bölgedeki hâkimiyeti süresince bu isim yaygın olarak kullanılmıştır (Metin yazarının kendi bilgisi). Mardin, Roma’nın doğu eyaletleri ile ticaret yollarının kesişim noktasında yer alması sebebiyle askeri ve ticari açıdan kilit bir rol oynamıştır. Roma lejyonlarının bölgede varlığı, Mardin’in savunmasının ve güvenliğinin sağlanmasında önemlidir.

Bizans İmparatorluğu Dönemi: Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasıyla birlikte Mardin, Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu’nun sınır kenti haline gelmiştir. “Marida” ismi Bizans döneminde de kullanılmaya devam etmekle birlikte, Yunanca telaffuzu ve yazılışı zamanla değişime uğramış olabilir. Bölgenin Hristiyanlaşmasıyla birlikte dini metinlerde ve Bizans kroniklerinde bu isim sıklıkla geçmektedir Bizans döneminde Mardin, Sasani İmparatorluğu ile sürekli bir çekişme alanı olmuş, bu da şehrin surlarının ve kalelerinin daha da güçlendirilmesine yol açmıştır. Sasani İmparatorluğu ve Bizans İmparatorluğu çekişmesinde bölgede bulunan Süryanilerin Dururmu.

1. Mardin ve Süryani Hristiyanlığının Tarihsel Konumu

Mardin, Yukarı Bereketli Hilalin stratejik konumunda yer alması nedeniyle, Hristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren önemli bir dini ve kültürel merkez olmuştur. Özellikle Süryani Hristiyanlığının (Batı Süryani Ortodoks Kilisesi ve Doğu Süryani Kilisesi/Nasturi Kilisesi) önemli merkezlerinden biri olan Mardin ve çevresi, kadim manastırları ve kiliseleriyle bu inancın canlılığını yüzyıllar boyunca korumuştur. Antik Çağ’ın sonları ve Erken Orta Çağ, Mardin’in bulunduğu bölge için Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu ile Sasani (İran) İmparatorluğu arasında sürekli bir çekişme alanı olmuştur. Bu rekabet, bölgedeki Süryani cemaatinin yaşamını, dini özgürlüklerini ve siyasi bağılıklarını derinden etkilemiştir.

2. Sasani İmparatorluğu ve Süryani Hristiyanlığı

Sasani İmparatorluğu (M.S. 224-651), Fırat Nehri’nin doğusundaki geniş toprakları kontrol altında tutan, Zerdüştlüğü devlet dini olarak benimsemiş güçlü bir devlettir. Sasanilerin Hristiyanlara, özellikle de Bizans Hristiyanlarından farklılaşan Süryani cemaatlerine yönelik politikaları, Bizans’ından farklı bir dinamik sergilemiştir. Mardinde Deyruzzafan (Zerdüştlüğü) dinin bir ibadet merkezi olarak inşaa edilmiştir.

Sasani Dini Politikaları ve Zerdüştlük: Sasaniler, temelde Zerdüştlüğü destekleseler de, İmparatorluk içindeki Yahudiler, Hristiyanlar ve Maniheiztler gibi farklı dini gruplara karşı faydacı bir tolerans politikası izlemişlerdir. Bu tolerans, genellikle siyasi çıkarlara dayanmaktaydı; Zerdüşt rahiplerin baskısı olmadıkça veya dış güçlerle (özellikle Bizans) işbirliği şüphesi doğmadıkça, dini azınlıklar varlıklarını sürdürebilmişlerdir (Boyce, 2001).

Bizans-Sasani Rekabeti ve Süryanilerin Stratejik Konumu: Sasani İmparatorluğu, Bizans'ın ezeli rakibiydi ve bu iki imparatorluk, Bereketli Hilal bölgesi ve Suriye toprakları üzerinde yüzyıllarca süren savaşlar yaşamıştır. Bu rekabette, Bizans'ın teolojik olarak dışladığı ve zaman zaman baskı altına aldığı Süryani Hristiyanlar, Sasaniler için potansiyel bir stratejik avantaj olmuştur. Sasaniler, Bizans'a karşı savaşlarında bu dini farklılıkları kullanmış, Bizans'tan kaçan veya memnun olmayan Süryanilere sığınma sağlayarak onları Bizans aleyhine kendi saflarına çekmeye çalışmışlardır (Brock, 1999).

Nasturi (Doğu Süryani) Kilisesi ve Sasaniler: 431 Efes Konsili ve 451 Kalkedon Konsili kararlarını reddeden ve İsa'nın ilahi ve insani doğalarını "ayrı" gören Nasturiler, Bizans İmparatorluğu tarafından sapkın ilan edilmiş ve ağır baskılara maruz kalmışlardır. Bu durum, Nasturilerin önemli bir kısmının Sasani topraklarına göç etmesine ve orada örgütlenmesine yol açmıştır. Sasani hükümdarları, Bizans'a karşı bir denge unsuru olarak gördükleri Nasturilere, belirli sınırlar dahilinde dini özgürlük tanımışlardır. Nusaybin, Sasani kontrolündeyken Nasturi Hristiyanlığının önemli bir teoloji merkezi haline gelmiş, ünlü Nusaybin Okulu, Nestorius'un öğretilerini yaymıştır (Stewart, 1928; Baum & Winkler, 2003).

Miafizit (Batı Süryani) Kilisesi ve Sasaniler: Miafizitler de (Bizans'ta "Monofizit" olarak adlandırılan, ancak kendileri bu terimi reddeden ve İsa'da ilahi ile insani doğanın birleştiğini savunan Süryaniler), 451 Kalkedon Konsili kararlarını reddetmiş ve Bizans'ın dini baskısına maruz kalmışlardır. Sasani topraklarına sığınan Miafizitler de Nasturiler kadar olmasa da belirli bir tolerans görmüşlerdir. Sasaniler için önemli olan, bu Hristiyanların Bizans'la teolojik olarak düşman olması ve dolayısıyla siyasi olarak da Bizans'a bağlı olmamalarıydı. Sasaniler, zaman zaman Bizans'tan ele geçirdikleri bölgelerdeki Miafizit din adamlarını kendi topraklarına götürerek dini yapılarını güçlendirmişlerdir (Palmer, 1993).

Mardin ve Nusaybin Süryanileri Üzerindeki Etkiler: Mardin ve özellikle Nusaybin, Sasani ve Bizans sınırında yer alan şehirlerdi ve bu iki gücün sık sık el değiştiren kontrolüne girmişlerdir. Sasani dönemlerinde Nusaybin, Nasturi

teolojisinin en parlak merkezlerinden biri olmuş, bu da bölgedeki Süryani cemaatinin dini kimliğini güçlendirmiştir. Mardin'in güneyindeki Tur Abdin bölgesi ise, Miafizit Hristiyanlığının önemli bir kalesi olarak Sasani döneminde de varlığını sürdürmüştür. Sasanilerin görece toleransı, bu manastırların ve kiliselerin Bizans baskısından uzak bir ortamda gelişmesine olanak tanımıştır (Gunter, 2018).

3. Bizans İmparatorluğu ve Süryani Hristiyanlığı

Bizans İmparatorluğu, kendini Roma İmparatorluğu'nun varisi ve Ortodoks Hristiyanlığın koruyucusu olarak görmekteydi. Ancak bu durum, İmparatorluk içindeki tüm Hristiyan gruplarıyla uyumlu bir ilişki anlamına gelmiyordu.

Hristiyanlıkta Bölünmeler: Kalkedon Konsili ve Miafizitizm: Hristiyanlık tarihindeki en önemli kırılma noktalarından biri 451 yılındaki Kalkedon Konsili'dir. Bu konsilde, İsa'nın iki ayrı doğasının (ilahi ve insani) "karışmadan, değişmeden, ayrılmadan, bölünmeden" bir arada bulunduğu doktrini kabul edilmiştir. Ancak bu karar, özellikle Doğu Hristiyanlığı'nın önemli bir kısmı, yani Süryaniler, Kiptiler ve Ermeniler tarafından reddedilmiştir. Bu gruplar, İsa'da ilahi ve insani doğanın tek bir bileşik doğa halinde birleştiğini savunan Miafizit (tek doğalı) inancı benimsemişlerdir. Bizans devleti, Kalkedon kararlarını devletin resmi doktrini olarak dayatmış, bu da Miafizitlerle merkezî yönetim arasında derin bir ayrılığa yol açmıştır (Grillmeier & Hainthaler, 1995).

Bizans'ın Süryani Miafizitlere Yönelik Politikaları: Teolojik Baskı ve Kovuşturmalar: Bizans İmparatorları, İmparatorluk içinde dini birliği sağlamak amacıyla Miafizitlere karşı çeşitli derecelerde baskıcı politikalar uygulamışlardır. Bu politikalar şunları içerebilir:

1. **Kanuni Düzenlemeler:** Miafizit din adamlarının görev yapmasını yasaklayan, kiliselerini kapatan veya mallarına el koyan yasalar çıkarılmıştır.
2. **Askeri Müdahaleler:** Miafizitlerin yoğun olduğu bölgelere (Suriye ve Bereketli Hilal Bölgesi) askeri birlikler gönderilerek isyanlar bastırılmış, din adamları tutuklanmış veya sürgüne gönderilmiştir (Vessey, 2009).
3. **Teolojik Polemikler:** Bizans kilisesi ve imparatorluğu, Miafizitliği sapkın olarak damgalayan yoğun teolojik polemikler yürütmüştür.
4. **Sürgünler ve Katliamlar:** Özellikle İmparator I. Justinianus döneminde (527-565) Miafizitlere yönelik baskılar zirveye ulaşmış, birçok din adamı ve inanan sürgüne gönderilmiş, bazı bölgelerde ise sınırlı çapta katliamlar yaşanmıştır.

Süryani Cemaatinin Direnişi ve Manevi Merkezler: Bizans'ın baskısına rağmen Süryani Miafizit cemaati, inançlarını korumak için büyük bir direniş göstermiştir. Bu direnişin en önemli unsurları:

- 1. Manastırlar:** Mardin ve çevresindeki Tur Abdin bölgesindeki Deyrulzafaran Manastırı gibi manastırlar, Süryani Miafizit Kilisesi'nin manevi ve kültürel merkezleri olarak işlev görmüş, dini eğitim ve metinlerin kopyalanması gibi faaliyetleri sürdürmüşlerdir (Palmer, 1990). Bu dönemde Bizans kalesi olan Deyrulzafaran kilise değil kale olması gerekir.
- 2. Gizli Faaliyetler:** Baskı dönemlerinde din adamları gizlice görev yapmış, ayinler yeraltında veya uzak bölgelerdeki manastırlarda icra edilmiştir.
- 3. Halk Desteği:** Miafizitlik, halk arasında geniş destek bulmuş ve bu da Bizans'ın politikalarının tam anlamıyla başarılı olmasını engellemiştir.

Mardin ve Çevresindeki Bizans Uygulamalarının İzleri: Mardin, Bizans'ın doğu sınırında yer aldığından, Bizans askeri ve idari varlığının sıkça görüldüğü bir bölgeydi. Kentin kalıntıları, Bizans dönemi surları ve kale yapıları bu askeri önemi yansıtır. Ancak Bizans'ın dini politikaları, bölgedeki Süryani cemaati için genellikle bir baskı kaynağı olmuştur. Bizans kontrolündeyken Süryani kiliseleri üzerindeki baskı artmış, bu durum Süryanilerin bazen Sasani işgalini bir "kurtuluş" olarak görmesine yol açabilmiştir (Palmer, 1993).

Bizans'ın Paradoksu: Mezhepsel Ayrılık ve Mimari İşbirliği Bağlamında Deyrulzafaran Manastırı

Bizans İmparatorluğu'nun Süryani Ortodoks (Miafizit) cemaatine yönelik yaklaşımı, tarihsel kayıtlarda genellikle **mezhepsel farklılıklar nedeniyle tam anlamıyla "kardeşçe" olmaktan uzaktı**. 451 yılındaki Kalkedon Konsili'nin kararları, İsa'nın ilahi ve insani doğalarının ilişkisi üzerine derin teolojik bir ayrılığa yol açmış, Bizans merkezi otoritesinin benimsediği Kalkedon Ortodoksluğu ile Süryanilerin savunduğu Miafizit inancı arasında ciddi bir uçurum yaratmıştır. Bu ayrılık, Bizans İmparatorluğu içinde dini birliği sağlamayı hedefleyen imparatorların, Miafizitlere karşı zaman zaman **baskıcı ve dışlayıcı politikalar** izlemesine neden olmuştur. Sürgünler, görevden almalar, kilise mallarına el koymalar ve hatta bazen şiddet olayları bu politikaların bir parçası olabilmekteydi (Grillmeier & Hainthaler, 1995; Palmer, 1993).

4. İki İmparatorluğun Süryani Cemaatine Bakışının Karşılaştırması

Özellik	Sasani İmparatorluğu	Bizans İmparatorluğu
Dini Politikası	Pragmatik tolerans (Zerdüştlük ana din)	Ortodoks Hristiyanlıkta dini birlik dayatması (Kalkedon Ortodoksluğu)
Süryani Duruşu	Genellikle müttefik/ tarafsız (Bizans düşmanı olarak)	Sapkın (Miafizit/Nasturi), devlet düşmanı olarak görülebilir
Baskı Derecesi	Düşük (siyasi sadakat olduğu sürece)	Yüksek (teolojik farklılık nedeniyle)
Kültürel Etki	Belirli bir özerklik ve gelişim alanı sağlandı	Dini ve kültürel kimlik üzerinde baskı, asimilasyon çabaları
Sonuç	Süryani kiliselerinin (özellikle Nasturi) gelişimi	Süryani kiliselerinde direniş, ayrışma ve bazen zorluklar

Bölgenin Dini ve Kültürel Harmanlanma Üzerindeki Etkiler

Mardin ve çevresindeki Süryani Hristiyan cemaati, Sasani ve Bizans imparatorluklarının politikaları arasında sıkışıp kalmıştır. Sasanilerin siyasi çıkarlara dayalı görece toleransı, özellikle Nasturi Hristiyanlığının Nusaybin’de filizlenmesine olanak tanırken, Bizans’ın dini birlik dayatması ve Miafizitlere yönelik baskıları, bölgedeki Süryanilerin kimliklerini daha da pekiştirmelerine ve manastırlarını bir direniş kalesi olarak korumalarına yol açmıştır.

Bu iki farklı imparatorluk yaklaşımı, Mardin’in dini ve kültürel mozağını derinden etkilemiştir. Süryaniler, bu çalkantılı dönemlerde inançlarını koruyarak ve kültürel miraslarını yaşatarak bölgenin çok dinli ve çok dilli yapısına önemli katkılar sunmuşlardır. Sasani ve Bizans’ın Süryanilere yönelik politikaları, aslında her iki imparatorluğun da kendi iç ve dış politikalarının bir yansıması olup, Ortadoğu’nun dini haritasının şekillenmesinde kritik bir rol oynamıştır.

V. Mardin Süryanilerine Genel Bir Bakış

Selçuklular ve Artuklular Döneminde Süryani Cemaatiyle İlişkiler

Anadolu’nun Selçuklu ve sonrasında çeşitli Beylikler, özellikle de Artuklular tarafından feth edilerek Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde, bölgede köklü bir geçmişe sahip olan **Süryani cemaati**, önemli bir aktör ve muhatap

olmuştur. Bu dönemdeki ilişkiler, genellikle hoşgörü ve yararcılık çerçevesinde şekillenmiş, Süryani cemaatinin toplumsal ve dini yaşamlarını sürdürmelerine imkân tanımıştır.

Selçukluların Yaklaşımı

Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Anadolu Selçuklu Devleti, fethettikleri topraklarda farklı etnik ve dini gruplara karşı genellikle **ılımlı ve hoşgörülü** bir politika benimsemiştir. Bu yaklaşımın temelinde, fethedilen bölgelerin istikrarını sağlama, vergi gelirlerini düzenli toplama ve yeni topraklara Müslüman Türk nüfusunun yerleşmesini teşvik etme gibi faydacı nedenler yatmaktaydı.

- 1. Dini Hoşgörü:** Selçuklular, Süryani kiliselerine ve manastırlarına dokunmamış, hatta bazı durumlarda bu yapıların korunmasına destek vermiştir. Süryani ruhban sınıfının dini ayinlerini serbestçe yerine getirmelerine izin verilmiştir. Bu hoşgörü, Süryani Ortodoks Kilisesi'nin (Yakubi Kilisesi) ve diğer Süryani mezheplerinin varlıklarını sürdürmelerine olanak sağlamıştır.
- 2. İdari Yapı:** Selçuklu yönetimi altında, Süryani cemaati kendi iç işlerini büyük ölçüde özerk bir şekilde yürütmüştür. Cemaat liderleri (metropolitler, piskoposlar) kendi toplulukları üzerinde belirli bir yargı yetkisine sahip olmuşlardır.
- 3. Ekonomik Katkı:** Süryani cemaati, özellikle ticaret, zanaat ve tarım alanlarında Anadolu ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Bu ekonomik roller, Selçuklu yöneticilerinin Süryani topluluklarına karşı olumlu bir tutum sergilemesinde etkili olmuştur.
- 4. Kültürel Etkileşim:** Selçuklu döneminde, özellikle şehir merkezlerinde Süryanilerle Türkler ve diğer Müslüman topluluklar arasında kültürel etkileşimler yaşanmıştır. Süryanice eserlerin Arapça'ya ve kısmen Farsça'ya çevrilmesi gibi örnekler de mevcuttur.

Artukluların Yaklaşımı

Güneydoğu Anadolu'da hüküm süren Artuklular, Selçukluların genel hoşgörü politikasını devam ettirmiş, hatta bazı yönlerden daha da geliştirmiştir. Özellikle **Mardin ve Hasankeyf Artukluları**, bilim, sanat ve mimariye verdikleri önemle bilinirken, bu çok kültürlü yapı içinde Süryani cemaati de önemli bir yer tutmuştur.

- 1. Bilim ve Kültür Merkezi:** Artuklu şehirleri, özellikle Mardin, Süryani-
ce ve Arapça eserlerin üretildiği, tercümelerin yapıldığı önemli bir kül-
tür merkezi haline gelmiştir. Artuklu saraylarında Süryani bilginler ve
sanatçılar görev almıştır.
- 2. Mimaride Ortak Yaşam:** Artuklu mimarisinde, Süryani kiliseleri ve
manastırları şehrin dokusu içinde varlığını sürdürmüştür. Artuklu yapı-
larında Süryani taş ustaları çalıştırılmış.
- 3. Koruma ve Himaye:** Artuklu beyleri, Süryani dini liderlerine ve ku-
rumlarına karşı koruyucu bir tutum sergilemişlerdir. Cemaatler, kendi
inanç ve geleneklerini sürdürmekte büyük ölçüde serbest olmuşlardır.
Süryani metropolitlikleri, Artuklu idaresi altında nispeten huzurlu bir
dönem geçirmiştir.
- 4. Birlikte Yaşam:** Artuklu şehirlerinde Müslüman, Hristiyan (Süryani,
Ermeni, Rum) ve Yahudi toplulukları bir arada yaşamış, farklı dinlere
mensup insanlar arasında günlük hayatta işbirliği ve etkileşimler göz-
lemlenmiştir.

1. Süryani Halkının Kökeni ve Kimlik Tartışmaları

Süryani halkının kökeni üzerine yapılan tartışmalar, özellikle Ortadoğu'dan
Avrupa ve Amerika'ya olan yoğun göçlerle birlikte daha da belirginleşmiştir.
Bu tartışmalar temel olarak iki ana gruba ortaya çıkarmıştır:

- 1. Asurcu Grup:** Süryani aydınları tarafından oluşturulan bu grup, önce-
likle siyasal bir toplum olma iddiasını taşımaktadır. Tarihsel tezlerini,
günümüz Türkiye ve Irak sınırlarında imparatorluk kurmuş olan Asur ve
Babil'e dayandırmaktadırlar.
- 2. Aramici Grup:** Daha muhafazakâr kanadı temsil eden bu grup, kendi-
lerini "Aramici" olarak nitelendirmekte ve Hristiyanlık inancı temelini-
de birlik ve beraberliklerini koruma fikrini benimsemektedirler. Tarih-
lerini, Fırat ve Dicle havzasında yaşamış olan Aramilere dayandırmaya
çalışmaktadırlar.

Bu iki ana grubun yanı sıra, bazı tarihçiler Süryanilerin kökenini, "tüm eski
Fırat ve Dicle havzasında yaşamış olan halklarına" dayandırma eğilimindedir.
Son yıllarda bu ayrımların önemi giderek azalmakta, taraflar diyaloga açık hale
gelmiş ve ortak paydalarda birlikte faaliyet göstermekten çekinmemektedir.

Aslında Asur, Süryani ve Arami kelimeleriyle anlatılmak istenen halkın aynı olduğu genel kabul görmektedir. Söz konusu olan, eski Fırat ve Dicle havzasında yaşayan, Hristiyan olan ve Ortadoğu’da Süryani (Asuri) olarak bilinen halktır. Bu halk İran ve Irak’ta daha çok “Asur” adıyla tanınırken, Türkiye ve Suriye’de aynı halk için “Süryani” adı kullanılmaktadır. “Süryani” kelimesi özellikle Hristiyanlıktan sonra yaygınlık kazanmış ve Hristiyan olan Yukarı Fırat ve Dicle havzasının üst kısmında yaşayan halkı ifade etmiştir.

Tarihsel olarak, Suriye çölünde göçebe veya yarı göçebe bir hayat süren Aramiler, M.Ö. 12. yüzyılın başlarında Fırat ve Dicle havzasının üst kısımlarına sızmaya başlamışlardır. Arami kabileleri Fırat ile Dicle nehirleri arasına girerek Asur bölgesindeki kentlere baskınlar düzenlemiş, kent ve köyleri yakıp yıkmış, halkı köleleştirmiş ve ganimetler toplamışlardır. Bu akınlardan korunmak için vadi ve ovalarda oturan halk dağlara kaçmış ve kentlerin nüfuzu azalmıştır. Asurlu halk kuzey ve kuzey-doğu (Urmiye bölgesi) bölgelerine göç etmiştir. Fırat ve Dicle havzasına yerleşen Aramiler ise aşama aşama yerleşik hayata geçmiş ve Asurlu halkla kaynaşmışlardır.

V.2. Tarihte Süryani Krallıkları

Süryani halkının bölgedeki köklü varlığını gösteren çeşitli krallıklar kurulmuştur:

Sıra No	Krallığın Adı	Kuruluş Tarihi	Yıkılış Tarihi	Krallığın Hüküm Sürdüğü Yer
01	Urfa Krallığı	M.Ö. 132	M.S. 249	Urfa
02	Tedmur Krallığı	M.Ö. 14. yüzyıl	M.S. 272	Suriye Toprakları
03	Petra veya Nebatiler Krallığı	M.Ö. 312	M.S. 106	Suriye Çölü
04	Hathara Kraliyeti			Musul Yakınları
05	Kerkük Kraliyeti			Irak Toprakları
06	Hedyap/Erbil Krallığı			Irak Toprakları
07	Hira Ülkesi	M.S. 403	M.S. 431	Irak Sınırları İçinde
08	Gassani Devleti	M.S. 528	M.S. 563	Suriye Sınırları İçinde
09	Himyeriler veya Himeyriler Devleti	M.Ö. 115	M.S. 532	Lübnan

Yukarıdaki kronoloji ve Mardin’deki bazı erken dönem yerleşimleri arasındaki ilişkilere dair yorumlar, kentin Artuklular tarafından 1102 yılında kale dışı yerleşimi ve Türklerle olan ilişkiler sonucunda Süryani kültürünün günümüze kadar ulaşması gibi süreçlerle birlikte değerlendirilmelidir. Süryaniler tarihin hiçbir döneminde ne kale yerleşiminde nede kale dışı yerleşimde egemen olmadıkları gerçektir.

V.3. Süryanilerde Misyonerlik Faaliyetleri ve Mezhepsel Ayrışmalar

Med, Pers, Roma ve Bizans gibi egemen güçlerle uzun süre etkileşimde kalan Süryaniler, 7. yüzyılın ortalarında Müslüman Araplarla tanıştıktan sonra yeni bir sürece girmişlerdir. Bu süreç 12. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Süryaniler, bu dönemde misyonerlik faaliyetlerini Ermeniler üzerinde yoğunlaştırmış, ardından Irak ve Şam’daki Arap aşiretlerinden Rebia, Beni Tağlah, Beni Kelb, Himyariler ve Yemen’den Tai, Behra, Selig, Temuğ, Gassam gibi toplulukların Antakya Süryani Kilisesi’ne bağlanmasını sağlamışlardır.

Bu dönemde Süryaniler üç ana parçaya ayrılmıştır:

1. Süryani Ortodokslar
2. Süryani Nasturiler
3. Süryani Melkitler

Süryaniler, Hristiyanlığın bölünmesine ve mezhep çatışmalarına sebebiyet vermemek adına misyonerlik faaliyetlerine son vermiştir. 19. yüzyıla kadar Yakubi olarak adlandırılan “Antakya Ortodoks Süryani Kadim” cemaati, 1293 yılından itibaren patriklik merkezi olarak Mardin yakınlarındaki Deyruzzafaran Manastırı’nı kullanmaya başlamış, bu da Mardin’i bu cemaatin merkezi haline getirmiştir. Osmanlı yönetimi ise, merkezinin İstanbul olması nedeniyle Süryanileri Ermeni patrikliği tarafından temsil edilmeye zorlamıştır.

19. yüzyılın sonlarına kadar kapalı bir cemaat özelliği taşıyan Süryaniler, Papalık ve Fransa destekli Katolik misyonerlerin çalışmaları ve cemaatin kendi içlerindeki sorunlar sonucunda bir kısmının Katolik olmasıyla birlikte Katolik Patrikliği kurulmuştur. Katolik patriğinin eski cemaat mensuplarını kendi yanına çekme çabaları, Mardin ve çevresini bir çatışma alanına çevirmiştir. Fransızların desteğini alan Katolik Patriği’nin Ermeni patrikliğine bağlı olmak yerine kendi nizamnameleri olan bağımsız bir “millet” olma çabaları, Süryani Kadimleri Ermenilerle karşı karşıya getirmiştir.

20. yüzyılda Süryani cemaati, hem kendi içinde hem de Ermenilerle yaşanan çatışmaların yanı sıra, Müslüman yerel güçlerin iktidar mücadelesinden de etkilenmiştir. 1801 yılında Daşi aşiretinin kentin yöneticisi Erbilli Abdullah Ağa'ya karşı giriştiği başarısız isyan girişiminden sonra, Daşi aşiret mensuplarının Süryanilerin yerleşik bulunduğu Mansuriye'ye sığınmaları, bu bölgenin Abdullah Ağa tarafından talan edilmesine yol açmıştır. 1819 yılında Sürgücüler aşireti ile Ömeryan aşireti arasındaki çatışmalarda Ömeryanlardan taraf olan Daşi aşireti, Ömeryanların emriyle Süryanilerin ruhani merkezi Deyruzzafaran'a ve yaşadıkları Benabil Köyü'ne yerleşmiştir. Bu “vahşi hareketler” Mihail isimli bir Süryani tarafından Osmanlı başkentine şikâyet edilerek kayıt altına alınmıştır.

1854-1860 yılları arasında Mardin ve çevresi ile Midyat'ın bazı köylerine yönelik saldırılara karşı, Süryani aşiretlerinin bazı Müslüman aşiretleri ile can ve mal güvenlikleri için işbirliği yoluna gittiği görülmektedir.

V.4. Süryanice Dilinin Durumu

1. Mardin'de bugün konuşulan Süryanice, Doğu Aramice'nin Urfa'da gelişen ve konuşulan lehçesidir. Tarihsel süreçte, politik ve dinsel nedenlerle bu dil kendi içinde çeşitli lehçelere ayrılmıştır. Bazı bilim adamlarına göre Süryanice, dünyanın en eski dillerindendir. Toplam 22 harften oluşur ve 6 tanesi (b-g-d-k-f-t) yumuşak ve sert olmak üzere çift telaffuza sahip özel işaretlerle bilinir.
2. Süryanice, Türkiye'de Turabdin (Mardin-Midyat bölgesi), İran'da Urmiye bölgesi ile Kuzey Irak, Suriye ve Lübnan'daki Süryaniler ve diğer bazı küçük topluluklarca konuşulmaktadır. Ancak Türkiye'deki Süryanilerin ancak %1'i kendi ana dilini okuyup yazabilmekte ve sadece %30'u yarım yamalak Süryanice konuşabilmektedir. Bu durum yalnızca Türkiye için geçerli değildir. 2018 Mayıs ayında Patrik vekili Monsenyör Yusuf Sağ ile yapılan görüşmede, günümüzde dünyada orijinal Süryaniceyi Suriye sınırları içindeki iki köy dışında konuşanın kalmadığı ifade edilmiştir.
3. Geçmişte, Sultan Alparslan'ın Malatya için verdiği imtiyazlar ve torunu Mardin Artuklu Devleti'ni kuran Necmeddin İlgazi Bey'in dostane yaklaşımları sonucunda Süryani cemaati bu dönemde 50 kilise inşa etme imkânı bulmuş, bu durum Süryani tarihçiler tarafından da kayıt altına alınmıştır.

V.5. Süryani Sanatı, Mimarisi ve Edebiyatı

- 1. Süryani Edebiyatı:** Süryani edebiyatında baskın olan öge dinseldir. İlahiyat, kilise hukuku, dinsel törenlerde usul, mistizm gibi çok çeşitli konularda eserler verilmiştir. Bunun yanında şiir, tarih, felsefe ve astro-nomi alanında Yunancadan Süryaniceye çeviriler yapılmıştır.
- 2. Süryani Sanatı ve Mimarisi:** Fırat ve Dicle havzasında yapılan arkeolojik kazılarda bulunan heykel ve rölyeffer, bu halkın sanat ve mimari konusunda önemli eserler verdiğini göstermektedir. Hristiyanlık, Süryani sanat anlayışını tümünden değiştirmiştir. Özellikle mimari, resim ve minyatür sanatı Hristiyanlıkla birlikte önem kazanmış ve bu alanda görkemli yapıtlar oluşturulmuştur.

V.6. Süryani Kiliseleri ve İç Yapıları

“Süryani kilisesi” genel deyiimiyle, dinsel hizmet ve ayinlerinde Süryani geleneğine bağlı olan kiliseleri kapsamaktadır. Temel olarak şu kiliseler kastedilmektedir:

1. Süryani Ortodoks Kilisesi (Antakya Patrikliği)
2. Süryani Nesturi Kilisesi (Doğu ve Asur’un Kilisesi)
3. Süryani Marunî Kilisesi (Antakya Patrikliği)
4. Süryani Keldani Kilisesi (Babil Patrikliği)
5. Süryani Katolik Kilisesi
6. Süryani Melkit Kilisesi (Rum Ortodoks ve Rum Katolik Patrikliği)
7. Süryani Protestan Kilisesi

Etnik olarak kendini Asurlu (Süryani) gören bir kişinin temel olarak bu saydığımız kiliselerden birine bağlı olduğu görülmektedir.

V.7. Süryani Kiliselerinin İç İşaretleri:

- 1. Kilise Yönü:** Mesih’in doğudan geleceğinin bir simgesi olarak, kilise doğuya bakacak şekilde uzunlamasına inşa edilir. Günahtan ötürü kovuldukları ilk yurtları Adem bahçesine olan özlemlerinin ve Mesih’in ikinci gelişinin doğudan olacağının bir işareti olarak kilise bireyleri de yüzlerini doğuya çevirerek günlük dualarını yapmaktadırlar.

2. Kilisenin Kapısı ve Bölümleri: Kilise, Mihrap (Madehho), Gude (Grupluk) bölümü ve Hayklo (Dua) bölümü olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

- **Mihrap (Madehho):** Bazı kiliselerde metropolitin saygınlığı ve oturması için bir kürsü bulunmaktadır. Ayrıca bu bölümde belirli zamanlarda, özel anlamlar için açılıp kapatılan bir perde de yer alır. Giriş bölümünün ortasında Süryanicede “Gogulto” (cilcile) denilen İncil sehпасı vardır.
- **Gude (Grupluk):** Ruhani ve diyakoslara özgü bölümdür. Sağdaki peygamberlere, soldaki Rab’bin elçilerine işaret eden iki grupluktur.
- **Hayklo:** Üçüncü bölümde, inanan topluluğun dua için hazır bulunduğu bölümdür. Genellikle bu bölümün bitişiğinde (bazı kiliselerde ayırıcı) cemaati duaya çağıran bir de çan bulunmaktadır.

3. Üç Bölümün Anlamı: Kilisenin üç bölümden oluşması başlı başına bir anlam içermektedir. Mihrap bölümü insanın başını, grupluk iki ele, Hayklo bölümü ise insanın göğüs ve ayaklarına birer işaretler. Çünkü baştaki akıl, insanı yaşam boyunca yönlendirmektedir.

Bugün Türkiye’deki Süryani nüfusu yaklaşık 15 bindir (10 bini İstanbul’da olmak üzere, Midyat ve İstanbul kiliselerindeki kayıtlar ile kilise yöneticilerinin sözlü olarak verdikleri rakamlar). Mardin, Hoşgörü Şehri olarak Süryani kiliselerine ev sahipliği yapmaktadır.

V.8. Mardin’in Süryani Tarihi ve Ruhani Liderleri

1. Mardin, Süryani Ortodoks Kilisesi için tarihi bir merkezdir. Antakya Süryani Kadim Ortodoks Patrikliği Merkezi, 1293 yılında Artuklu döneminde, Patrik İğnatiyos Yusuf bar Vahip döneminde Malatya’dan Mardin’e taşınmıştır. Bu önemli olayla birlikte Mardin Süryani Episkoposluk Merkezi Patrikliğe dönüşmüş ve 1932 yılına kadar patrikler, Mardin’deki Deyrulzafaran Manastırı ve Kırklar Kilisesi’nde ikamet etmişlerdir.
2. Mardin’de patriklik ve ruhani görevlerde bulunmuş önemli isimler arasında Patrik İlyas Şakir, Metropolit Yuhanna Gendor, Rahip Dolabani, Metropolit Hanna Dolabani, Rahip Cebail Allaf, Rahip İbrahim Türker, Rahip Saliba Özmen ve halen bu görevi sürdüren Metropolit Saliba Özmen yer almaktadır.

3. Mardin'deki Süryani Ortodoks Kiliselerinde (Kırklar Kilisesi, Mort Şmuni Kilisesi, Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi, Mor Mihayel Kilisesi) 1950 yılından günümüze görev yapmış papaz ve horiepiskoposlar da Süryani toplumunun ruhani yaşamına yön vermişlerdir. Özellikle Hori-episkopos Gabriyel Akyüz, uzun yıllardır birçok kilisede görev yaparak topluma hizmet etmiştir.

Mardin'de ayrıca farklı Süryani mezheplerine ait kiliseler de bulunmaktadır:

- Mor Hürmüzd Kilisesi (Keldani Katolik Kilisesi)
- Meryem Ana Kilisesi (Süryani Katolik Kilisesi)
- Mor Efrem Manastırı (Süryani Katolik Kilisesi) (faal değildir)
- Surp Hovsep Ermeni Katolik Kilisesi
- Surp Kevork Kilisesi (Ermeni Katolik Kilisesi) (faal değildir)

V.9. Süryanilerde Oruç ve Namaz

Süryanilerin de kendilerine özgü inanç değerleri çerçevesinde ibadet ayinleri (muamelatları) vardır.

Oruç (Savmo): Süryanicede “Savmo”, Arapçada “Savm” olarak telaffuz edilen oruç, kilisenin yedi emrinden biridir. Oruçlar iki ana bölüme ayrılır:

1. Perhizler:

- İsa'nın Doğuş Bayramı'ndan önce 10 gün (25 Aralık)
- Meryem Ana İntikal Bayramı'ndan önce 5 gün (15 Ağustos)
- Elçilerin Perhizi 3 gün (29 Haziran)
- Çarşamba ve Cuma günleri yıl boyunca (Paskalya Bayramı'ndan sonraki 50 gün hariç) Perhizlerde oruç tutulmaz, sadece hayvansal ürünlerden uzak durulur.

2. Perhizli Oruçlar:

- **Ninova Orucu:** Genellikle Şubat ayında 3 gün sürer.
- **Büyük Oruç:** Genellikle 40 gün olarak bilinse de, Elem Haftası da eklendiğinde 50 güne yükselir ve Mart-Nisan aylarına denk gelir. Kameri hesaba göre ayarlandığı için sabit bir tarihi yoktur. Perhizli oruçlarda hem oruç (gece yarısından öğle namazına veya akşama kadar katı oruç) hem de perhiz (perhizli yemeklerle yetinme) uygulanır.

Oruç, bireysel ve toplumsal olmak üzere ikiye ayrılır. Bireysel oruç, kişinin serbest iradesine bağlıyken, toplumsal oruç kilisenin topluma farz kıldığı bir emirdir. Süryani inancında oruç, günaha ve bedensel şehvetlere karşı bir çaba, bedeni ruhsal bir yapıya dönüştürmenin aracı olarak görülür. İsa Mesih'in 40 gün oruç tutması, orucun önemine vurgu yapar. Oruç, aynı zamanda tövbe ve Allah'la barışma aracıdır.

Ruhsal Oruç: Orucun sadece bedensel perhizle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda ruhsal arınmayı da içerdiği Süryani inancında temel bir esastır. Dilin kötü konuşmalardan, gözlerin şehvetle bakışlardan, kulakların boş sözlerden, ellerin kötülük yapmaktan uzak tutulması ve kalbin kin, nefret, kıskançlık, gurur gibi kötü düşüncelerden arındırılması gerçek oruç olarak kabul edilir.

Namaz (Slutho): Süryanicede “slutho”, Arapçada “salatu” olarak telaffuz edilen namaz, Süryani Kilisesi'nde günde yedi vakit kılınır: gece yarısı (24:00), sabah (05:00-06:00), 09:00, 12:00, 15:00, 18:00 ve yatsı vakti. Bu namazlar bireysel veya kilisede toplumsal olarak kılınabilir. Özellikle oruç günlerinde secde ve rükû sayısı artırılır. Pazar ve bayram günleri ise rükû geleneği yasaktır.

V.10. Elem Haftası ve Diriliş Bayramı (Paskalya)

1. Elem Haftası, İsa Mesih'in çile çektiği haftadır. Bu hafta boyunca kilise yas tutar, ilahiler hüznü makamlarla okunur ve özel törenler düzenlenir. Bu törenler arasında İsa'nın Kudüs'e giriş töreni, Nehire töreni, Ayak Yıkama töreni, Fasah ayini, İsa'nın haça geriliş töreni, mezara defin töreni ve Nurlu Cumartesi ayini bulunur.
2. Diriliş Bayramı (Paskalya), İsa'nın mezardan dirilişini kutlayan üç günlük bir bayramdır. Bu bayramda Lebniye, sütlaç, çörekler ve renkli yumurtalar gibi özel yemekler hazırlanır. Yumurtalar, Hristiyanlığın temel inancı olan “Üçlük ve Birliğin” simgesi olup, İsa Mesih'in mezarını ve dirilişini ifade eder. Paskalya'da kesinlikle et yenilmez. Süryaniler, bu bayramda birbirlerini “Kom Moran men Kabro” (İsa ölümlerden dirildi) müjdesiyle tebrik ederler ve ev ziyaretleri yaparlar. Papazlar da cemaatin evlerini ziyaret ederek bereket duaları okurlar.

V.11. Süryanilerde Çan Çalma Kültürü

Süryani inancında çan çalma geleneği, Nuh Tufanı'na kadar uzanır. Nuh'un gemisinde bir çan olduğu ve bu çanın iş saatlerini düzenlediği inancı vardır. Kiliselerde çalınan çan sesinin ise çeşitli anlamları vardır:

1. Müminleri Allah'a övgü sunmaya çağırmak.
2. Askerleri kral etrafında topladığı gibi, müminleri İsa Mesih etrafında toplayarak övgüler sunmaya teşvik etmek.
3. Şeytana karşı insanlığı alarına geçirmek ve hazırlamak.
4. Müminleri Mesih'in etrafında toplayarak onlara manevi hediyeler vermesi için bir araya getirmek.

V.12. Süryanilerde Cenaze Törenleri

1. Süryanilerde cenaze törenleri sivillere ait ve ruhanilere ait olmak üzere ikiye ayrılır. Siviller için erkek, kadın, genç bakire kız ve çocuklara özel dört farklı cenaze töreni programı bulunur. Ruhaneler için ise patrik ve metropolitler, papazlar, rahipler, diyakoslar ve rahibeler için beş farklı, daha uzun ve görkemli törenler düzenlenir.
2. Bir ölünün vefatından sonra üç, on beş ve kırk gün sonra kilisede anma törenleri yapılır ve adına Kutsal Ayin icra edilir. Ayrıca seneyi devriyesinde de özel bir programla anılır. Bu anmalarda merhumun ruhuna yemekler yapılır ve sadakalar dağıtılır.

Mardin'deki bu zengin kültürel ve inançsal yaşam, şehre özgü farklılıkların bir arada, barış ve huzur içinde var olabildiğinin güzel bir örneğini sunmaktadır. Umarız bu çeşitlilik sonsuza dek sürer.

V.13. Süryanilerin Dünya Üzerinde Nüfusu

Süryaniler, tarih boyunca Ortadoğu'da yaşamış kadim bir halk olup, günümüzde dünya genelinde bir diasporaya yayılmış durumdadır. Nüfus tahminleri farklı kaynaklara göre değişiklik göstermekle birlikte, genel olarak dünya genelinde 3.5 ila 5.5 milyon civarında Süryani olduğu tahmin edilmektedir.

1. **Suriye:** İç savaştan önce yaklaşık 300.000 civarında Süryani bulunuyordu. Savaş nedeniyle bu sayının önemli ölçüde azaldığı düşünülmektedir.
2. **Irak:** Yaklaşık 150.000 - 200.000 civarında Süryani olduğu tahmin edilmektedir. Bölgedeki istikrarsızlık ve çatışmalar nedeniyle nüfusta ciddi düşüşler yaşanmıştır.

3. **Türkiye:** Günümüzde yaklaşık 25.000 Süryani'nin yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu nüfusun büyük bir kısmı İstanbul'da (yaklaşık 18.000) ikamet etmektedir. Mardin, Midyat, Diyarbakır, Elazığ, Adıyaman ve Ankara gibi şehirlerde de Süryani toplulukları bulunmaktadır.
4. **İran:** Yaklaşık 20.000 civarında Süryani olduğu belirtilmektedir.
5. **Hindistan:** Süryani Ortodoks Kilisesi'ne bağlı yaklaşık 3.5 milyon Süryani'nin Hindistan'da yaşadığı belirtilmektedir. Bu, Süryani nüfusunun en büyük yoğunluğunu oluşturan bölgelerden biridir.
6. **Ermenistan:** Nüfusun %0.1'ini oluşturan küçük bir Süryani topluluğu bulunmaktadır.
7. **Diaspora (Batı Ülkeleri):** Ortadoğu'daki siyasi ve sosyal istikrarsızlıklar nedeniyle büyük bir Süryani nüfusu Batı ülkelerine göç etmiştir. Özellikle İsveç, Almanya, Hollanda, Fransa, ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde önemli Süryani diasporaları bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki nüfus hakkında kesin sayılar vermek zor olsa da, toplamda milyonları bulduğu tahmin edilmektedir.

Süryani nüfusu, Ortadoğu'daki tarihsel olaylar, göçler ve güncel durumlar nedeniyle sürekli değişmekte ve kesin verilere ulaşmak zorlaşmaktadır. Yukarıdaki sayılar, mevcut bilgilere dayalı genel tahminlerdir.

Süryaniler T.C Devletin asli unsuru olduğu lozanda tescillenmiştir.